

УДК 343.132

ОСОБЛИВОСТІ ОКРЕМИХ ФОРМ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ, ОБУМОВЛЕНІ ЇЇ СУБ'ЄКТНИМ СКЛАДОМ ТА ІНШИМИ ЧИННИКАМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Малюга В.М., аспірант
кафедри кримінального процесу та криміналістики
Львівський національний університет імені Івана Франка

Стаття присвячується дослідженню понятійно-правових та методичних аспектів взаємодії слідчого у кримінальному провадженні. У науковій статті вказується на нові форми, види і тактичні засоби взаємодії слідчого у кримінальному провадженні та їх систематизацію.

Ключові слова: взаємодія слідчого, форми, види, тактичні засоби взаємодії слідчого у кримінальному провадженні.

Статья посвящается исследованию понятийно-правовых и методических аспектов взаимодействия следователя в уголовном производстве. В научной статье указывается на новые формы, виды и тактические средства взаимодействия следователя в уголовном производстве и их систематизацию.

Ключевые слова: взаимодействие следователя, формы, виды, тактические средства взаимодействия следователя в уголовном производстве.

Malyuga V.M. FEATURES SPECIFIC FORMS OF COOPERATION IN INVESTIGATING CRIMINAL PROCEEDINGS DUE TO ITS SUBJECT COMPOSITION AND OTHER FACTORS CRIME INVESTIGATION

The article is devoted to research of conceptual, legal and methodological aspects of the interaction of the investigator in the criminal proceedings. In the scientific article highlights the new forms, types and tactical means of interaction investigator in the criminal proceedings and their systematization.

Key words: interaction investigator, forms, types, tactical means of interaction investigator in the criminal proceedings.

Актуальним питанням методики розслідування окремих видів злочинів є питання щодо форми, видів і тактичних засобів взаємодії слідчого у кримінальному провадженні та їх систематизації.

У криміналістичній літературі вказані питання досліджували Ю.П. Аленін, Г.С. Берест, А.Я. Дубинський, М.В. Проценко, В.П. Пивненко, В.А. Журавель, В.М. Тертишник, В.Ю. Шепітько, А.Ф. Волобуєв, М.В. Салтевський, І.І. Когутич, Ю.Н. Шостак та інші.

Як вже неодноразово було констатовано, успіх у протистоянні злочинності неможливий без тісної взаємодії слідчого, оперативних, експертних підрозділів та інших суб'єктів кримінального провадження. Це зумовлено тим, що і слідчий, і, насамперед, оперативні та експертно-криміналістичні підрозділи мають специфічні, притаманні лише їм засоби виявлення злочинів, і важливо, щоб ці засоби застосовувалися не поодиночі, а в комплексі.

У складних кримінальних провадженнях форми взаємодії різноманітніші. Такими є провадження про складні неочевидні злочини й ті, що вчинені організованими злочинними угрупованнями, а також кримінальні провадження, що відкриваються внаслідок реалізації оперативних матеріалів. З метою забезпечення тіснішої взаємодії у провадженнях таких категорій створюються слідчо-оперативні групи (далі СОГ).

Особливості тих чи інших форм взаємодії слідчого у кримінальному провадженні, як вже було зазначено, можуть обумовлюватись різними чинниками. Це і вплив на їх виокремлення суб'єктного складу, і вид злочину, який розслідують в окремо взятому кримінальному провадженні. Саме за таким принципом викладені відповідні положення, що стосуються різних форм взаємодії слідчого у кримінальному провадженні.

Особливості взаємодії слідчого з оперативними та експертними підрозділами у кримінальних провадженнях про вбивства.

Вбивства, особливо найбільш резонансні з них (сексуальні, на замовлення, вчинені організованими групами, масові тощо), є злочинами, вчиненими, як правило, в умовах неочевидності, у зв'язку з чим на початковому етапі розслідування виникають труднощі навіть щодо наближеного визначення основних напрямів пошуку злочинців. Це вимагає максимального зосередження всіх можливостей, якими володіють слідчі та співробітники інших підрозділів ОВС, що так чи інакше залучаються до розслідування аналізованих злочинів. У протидії вбивствам слідчому неможливо (і напевно, було б помилково) покладатися лише на свої сили, адже практика переконливо засвідчує, що одних процесуальних дій для встановлення істини недостатньо. Подолання труднощів, що майже завжди виникають, вимагає застосування спеціальних засобів і методів, у тому числі тих, якими володіють різні оперативні підрозділи органів внутрішніх справ.

Конкретними процесуальними й організаційними формами взаємодії, які використовуються під час розслідування вбивств є такі: а) організація чергових груп для виїзду на місце злочину; б) створення цільових слідчо-оперативних груп, у тому числі бригад із розкриття злочинів «гарячим слідом», розслідування складних, багатоепізодних злочинів, серійних вбивств; в) спільне планування розслідування вбивств; г) взаємний обмін інформацією між слідчим і оперативним підрозділом; д) спільний аналіз і оцінка результатів діяльності слідчого й оперативного співробітника; е) надання слідчому допомоги з боку оперативного підрозділу під час проведення ним слідчих дій і пошукових заходів; ж) надання слідчим доручень оперативному підрозділу.

Сьогодні особливої актуальності набуває дотримання таємниці досудового розслідування, яка повинна бути забезпечена при проведенні як гласних, так і негласних СРД та ОРЗ. Таємниця слідства й оперативної діяльності у кримі-

нальному провадженні – єдиний комплекс різнобачної й спільної роботи й правил поведінки членів СОГ, спрямованих на чітке виконання дій зі встановлення, фіксації, оцінки й використання процесуальної і непроцесуальної інформації лише членами групи й доведення її до певного, конкретно обмеженого кола посадових осіб правоохоронних органів. Виконання цих завдань досягається шляхом: а) забезпечення таємниці планування, проведення слідчих й інших дій у кримінальному провадженні; б) врахування професійних якостей учасників розслідування, їх самостійності у вирішенні оперативно-розшукових, негласних і гласних процесуальних питань; в) створення здорового мікросоціального клімату, ділових взаємин між взаємодіючими сторонами; г) унеможливлення небажаних контактів зі сторонніми людьми під час комплектування й роботи СОГ; д) забезпечення СОГ необхідними технічними засобами й допоміжними (підсобними) силами, які не лише сприяють розслідуванню злочинів, але й виключають витік інформації.

Особливості взаємодії слідчого та оперативного підрозділу в розшуку підозрюваного.

У контексті цієї форми взаємодії існують два аспекти: один передбачає взаємодію як співпрацю, яка здійснюється за керівної ролі одного з її суб'єктів, інший – рівноправну співпрацю її сторін.

Під час взаємодії слідчого та оперативного підрозділу у ході досудового розслідування саме слідчий повинен бути керівником цієї діяльності, що і регламентовано відомчими наказами. Це безпосередньо впливає з норми, закріпленої в п. 4.2 «Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень», яка затверджена Наказом МВС України від 14 серпня 2012 р. № 700.

Залежно від суб'єктів розшуку існує три рівні взаємодії слідчого та оперативного підрозділу під час розшуку підозрюваного: розшук здійснюється слідчим з наданням доручень оперативному підрозділу; розшук здійснюється оперативним підрозділом за дорученням слідчого під час досудового розслідування; розшук здійснюється оперативним підрозділом за дорученням слідчого за зупиненим досудовим розслідуванням.

У першому випадку, коли слідчий самостійно здійснює розшук підозрюваного, він має право звертатися з дорученнями до оперативного підрозділу з метою виконання останнім окремих СРД як гласних, так і негласних (п. 3 ч. 2 ст. 40 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України)). Кожен суб'єкт цієї діяльності вживає конкретні заходи в межах повноважень, встановлених законом. За таких обставин розшукова діяльність оперативного підрозділу в межах розшуку підозрюваного носить епізодичний характер, тобто здійснюється під час виконання доручення і тільки заходами, які встановлені цим дорученням. У дорученні щодо провадження розшукових дій оперативним підрозділом слідчий чітко формулює його мету для виконавця. Від неї залежить наявність або відсутність в дорученні відповідних рекомендацій щодо виконання розшукового завдання. О.П. Дербенев вказує: «Не можна при цьому думати, що в дорученні щодо провадження розшукових дій слідчий тільки ставить завдання, а способи їх вирішення обирає оперативний

підрозділ, виходячи зі своїх можливостей» [1, с. 72]. Це слушно застосовувати в тих випадках, коли мова йде про виконання доручення, метою якого є розшук підозрюваного.

У КПК України не визначені строки виконання процесуальних дій за дорученнями слідчого, прокурора, хоча і повинні, на нашу думку, бути зазначені у ньому. Крім цього, є ще й інші проблемні питання, які виникають під час взаємодії слідчого та оперативного підрозділу. Зокрема, у практичній діяльності існують нарікання з боку працівників інших підрозділів з приводу того, що слідчі в окремих випадках зловживають своїми повноваженнями і доручають виконання таких дій, які вони могли б виконати самостійно [2, с. 5]. З метою усунення таких фактів Ю.П. Аленін рекомендує слідчому не зловживати правом доручати виконання процесуальних дій оперативним підрозділам, оскільки їх виконання зменшує час для виконання їх основних обов'язків, які передбачені Законом України «Про ОРД» [3, с. 42].

Особливістю змісту доручення слідчого щодо здійснення розшуку оперативним підрозділом є те, що в ньому вказується не перелік заходів розшуку, які потрібно виконати, а завдання розшуку [4, с. 982].

Під час дії КПК України 1960 р. спірним було питання щодо права слідчого знайомитися з матеріалами, отриманими оперативними підрозділами під час їх діяльності. А.Я. Дубинський та Ю.Н. Шостак зазначають, що в деяких випадках за слідчим визнавалось право знайомитися з оперативними матеріалами, в інших – оперативним підрозділам наказувалось подавати слідчому тільки довідку про результати проведених заходів, в третіх – право ознайомлення з оперативними матеріалами надавалось тільки керівнику слідчого підрозділу. Однак на практиці оперативні підрозділи не знайомили слідчого з усіма оперативними даними, зібраними у кримінальній справі [5, с. 22]. Таке становище не можна було вважати правильним, оскільки, як стверджував В.П. Півненко, воно пов'язане з втратою значного обсягу інформації [6, с. 77]. Щоб уникнути цього, Г.Б. Брест вже тоді пропонував надати слідчому можливість ознайомлюватися з усіма легалізованими матеріалами діяльності оперативних підрозділів, за винятком тих, що розшифровують конфіденційність джерел [7, с. 33].

Особливості взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час проведення тактичних операцій.

Проблемні питання взаємодії суб'єктів кримінального провадження під час проведення спостереження за особою, річчю або місцем.

Відповідно до ст. 269 КПК України об'єктом негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) спостереження є особа, річ або місце, а суб'єктами – слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або уповноважені оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, прокурор, слідчий суддя, керівник органу досудового розслідування, фельд'єгері чи кур'єри спецзв'язку, уповноважені особи оперативного технічного забезпечення. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення НСРД можуть залучатися також інші

особи (оперативні працівники, спеціалісти, перекладачі, особи, що конфіденційно співпрацюють з оперативним підрозділом, поняті, свідки за їх добровільною згодою).

Під час підготовчого етапу до проведення НСРД (спостереження за особою річчю або місцем) слідчий повинен встановити підстави для проведення спостереження за особою, річчю або місцем. Суб'єктами встановлення документальних підстав для проведення спостереження за особою, річчю або місцем є прокурор, слідчий, керівник органу досудового розслідування.

Якщо виникає така необхідність, слідчий в порядку ст. 40 КПК України надає доручення про проведення слідчих (розшукових) дій оперативному підрозділу, в якому вказується, яка саме інформація щодо місця, особи або речі йому необхідна, для вирішення питання про проведення негласної слідчої (розшукової) дії – спостереження за особою, річчю або місцем. Суб'єктами на цьому етапі є слідчий та керівник органу досудового розслідування.

Далі відбувається збір інформації про особу, річ або місце.

Суб'єктами на цьому етапі є прокурор, слідчий, керівник органу досудового розслідування та оперативні підрозділи за дорученням слідчого.

У подальшому має місце визначення категорії отриманої інформації. Виокремлюють декілька різновидів інформації, що необхідна для проведення спостереження. Насамперед, це інформація про вчинення невідомими особами злочину, яка може бути отримана з гласних джерел: від очевидців, результатів огляду місця події, заяв або повідомлень підприємств, установ, організацій, службових осіб, представників влади, громадськості або окремих громадян. Також сюди відноситься інформація про злочин, яка отримана з негласних джерел: безпосередньо виявляються ознаки злочину оперативними підрозділами; дані поступають від інших оперативних підрозділів, органів та організацій інших держав.

Прокурори, які здійснюють нагляд за дотриманням законів під час досудового розслідування, перед погодженням клопотань про проведення НСРД перевіряють відповідність наведених у них відомостей вимогам законів, матеріалам і фактичним обставинам кримінального провадження (п. 10 Наказу ГП України «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 19 грудня 2012 р. № 4гн [9]). Питання про погодження клопотань слідчих про проведення НСРД або про відмову в їх погодженні вирішуються невідкладно (п. 10.1 Наказу). Однак на практиці маємо дещо інше.

Так, саме погодження клопотання слідчого здійснюється прокурором, як правило, не «невідкладно», а впродовж певного часу, який може тривати від трьох до п'яти днів. Крім цього, отримуючи матеріали кримінального провадження, прокурор часто цілком виправдано не вбачає достатньо підстав підготовки та проведення такої НСРД, як спостереження за особою, річчю або місцем. Це обумовлено тим, що на підготовчому етапі ще не затверджено спільний план слідчого з оперативним підрозділом і його не погоджено з прокурором. Часто мають місце неякісно зібрані матеріали оперативним підрозділом за дорученням слідчого, в яких саме розглядаються підстави для проведення НСРД, дані на осо-

бу, місце або річ. Значне навантаження кримінальних проваджень в роботі слідчого – одна з причин того, що слідчі неякісно та не завжди професійно підходять до розслідування злочинів категорій тяжких і особливо тяжких, а це призводить до зволікань у розслідуванні кримінального провадження щодо встановлення осіб, які причетні до вчинення злочину.

Взаємодія слідчого з експертом-економістом.

Дослідження правових та інших стосунків між слідчим і суб'єктами, які здійснюють застосування спеціальних знань в процесі розслідування злочинів, насамперед господарських, ніколи не втрачали своєї науково-практичної актуальності. Не менш науково затребуваними є питання стосовно організації процесу проведення економічних експертиз і організаційно-тактичних завдань, що лежать в основі взаємодії слідчої й експертної діяльності [10].

Тактика призначення і проведення судових експертиз має особливості, які обумовлені тим, що експерт – самостійна процесуальна фігура, яка персонально відповідальна за результати проведеного ним дослідження, що має доказове значення. З урахуванням цього безпосередня мета взаємодії слідчого з експертом-економістом – забезпечити своєчасність, об'єктивність і повноту дослідження.

Обсяг цієї взаємодії різний, а отже, сама взаємодія здійснюється в певних межах. Обсяг і межі взаємодії слідчого у кримінальному провадженні визначаються сукупністю кримінальних процесуальних норм, що регламентують завдання, підстави й порядок такої взаємодії. Сутність тактичних завдань взаємодії слідчого з експертом-економістом залежить від форми спеціальних знань, яка необхідна слідчому в конкретній слідчій ситуації. Тут повинна аналізуватись система завдань, які слідчий не може самостійно вирішити в ході розслідування, а тому повинен кооперувати свою діяльність із діяльністю осіб, які мають спеціальні знання й здатні на їхній основі будувати дії з дешифрування інформації [11, с. 9].

У криміналістичній науковій літературі науковці виокремлюють загальні й спеціальні завдання взаємодії слідчого з експертами [12, с. 40].

Загальні завдання: захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень; охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження; забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Отже, в процесі розслідування господарських злочинів можуть бути реалізовані такі форми взаємодії слідчого з експертом-економістом: залучення експерта-економіста до проведення СРД в ролі спеціаліста; допомога слідчому у конструюванні слідчих версій (наприклад, механізму відображення в бухгалтерських документах способу привласнення грошових коштів); проведення попередніх досліджень в процесі вилучення бухгалтерських документів; прове-

дення консультацій у процесі розслідування господарських злочинів; залучення експерта-економіста для проведення досліджень стосовно документів бухгалтерського обліку.

Зрозуміло, що конкретна форма взаємодії слідчого з експертом-економістом обумовлює відповідні її тактичні завдання.

Використавши наявний у криміналістичній літературі аналіз, виправдано констатувати, що серед тактичних завдань, які вирішуються під час взаємодії слідчого з експертом-економістом, можна назвати: кваліфіковане застосування технічних засобів у виявленні особливостей документів бухгалтерського й податкового обліку; встановлення характерних обставин проведення господарських операцій і порядок їх відображення в бухгалтерському обліку; встановлення ознак підробки бухгалтерських документів; встановлення значення тих чи інших бухгалтерських документів у кримінальному провадженні; проведення попереднього дослідження документів з метою виявлення їх ознак і властивостей; проведення відбору бухгалтерських документів для подальшого дослідження; визначення необхідного виду економічної експертизи; визначення необхідності проведення попередньої перевірки фінансово-господарської діяльності підприємства.

Отже, тактичними завданнями взаємодії слідчого із спеціалістом-економістом можна вважати: виявлення документів, що характеризують вчинення незаконних господарських операцій; визначення можливих місць знаходження бухгалтерських документів, які мають значення для кримінального провадження; установлення документів, доброякісність яких викликає сумніви, особливо документів матеріальної та інтелектуальної підробки; вилучення документів, доброякісність яких породжує сумніви, що характеризують сутність вчинення незаконної господарської операції; встановлення значення виявлених бухгалтерських документів або окремих їх частин у кримінальному провадженні; вилучення відповідної кількості бухгалтерських документів, необхідних для їх подальшого дослідження; визначення сукупності посадових осіб, до компетенції яких належить оформлення відповідних бухгалтерських документів із здійснення господарських операцій; визначення порядку та особливостей щодо збереження вилучених документів; встановлення порядку документообігу в певній організації, а також характеру і специфіки документального оформлення та відображення в бухгалтерському облі-

ку досліджуваних у кримінальному провадженні господарських операцій.

Зрозуміло, що це неповний перелік завдань взаємодії слідчого з експертом-економістом. Необхідність у погодженій діяльності, співробітництві, діловому контакті слідчих і зазначених суб'єктів взаємодії необхідно для вчасного виявлення незаконних господарських операцій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дербенев А.П. Пределы поручений следователя органам дознания о производстве розыскных действий / А.П. Дербенев. Правоведение. – 1983. – № 4. – С. 78–82.
2. Есина А.С. Каким должно быть содержание отдельного поручения следователя? / А.С. Есина // Российский Следователь. – 2002. – № 2. – С. 5–7.
3. Аленин Ю.П. Процессуальные особенности производства следственных действий / Ю.П. Аленин. – К. : Центр-укр. изд-во, 2002. – 264 с.
4. Стратонов В.М. Загальні положення взаємодії слідчого з органами дізнання в процесі розшуку та встановлення місця знаходження обвинуваченого / В.М. Стратонов, О.В. Захарченко // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 982–988.
5. Дубинский А.Я. Организация и деятельность следственно-оперативной группы / А.Я. Дубинский, Ю.Н. Шостак. – К., 1981. – 241 с.
6. Пивненко В.П. Досудове слідство: проблеми теорії та практики / В.П. Пивненко // Право України. – 1998. – № 12. – С. 77–81.
7. Берест Г.С. Надання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в ході оперативного супроводу досудового розслідування терористичного акту / Г.С. Берест // Борьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2009. – № 21. – С. 33–41.
8. Проценко М.В. Проблемні питання взаємодії суб'єктів кримінального провадження при проведенні спостереження за особою, річчю або місцем / М.В. Проценко // Вісник ХНУВС. – 2014. – Вип. 2. – С. 145–149.
9. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні : Наказ Генеральної прокуратури від 19 грудня 2012 р. № 4гн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://document.ua/pro-organizaciyu-dijalnosti-prokuroriv-u-kriminalnomu-provad-docl26824.html>.
10. Марушев А.Д. Тактичні задачі взаємодії слідчого з експертом-криміналістом / А.Д. Марушев // Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «ПРАВО». – 2013. – Вип. № 16. – С. 261–263 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lsej.org.ua/6_2014/58.pdf.
11. Поздеев И.А. Организация взаимодействия следователя со сведущими лицами в ходе расследования разрушений строительных объектов : автореф. дис. ... канд. юрид. наук // И.А. Поздеев. – Челябинск, 2011. – 17 с.
12. Данилкин И.А. Взаимодействие следственных и экспертно-криминалистических подразделений органов внутренних дел / И.А. Данилкин. – М. : Юрлитинформ, 2010. – 184 с.